

**CÂMÎ'NİN LÜCCETÜ'L-ESRÂR ADLI KASİDESİ VE ERZURUM KADI  
VEKİLİ AHMED RÂŞİD'İN MANZUM TERCÜMESİ**

**Dr. Mehmet ATALAY\***

**ÖZET**

Bu çalışmada ünlü İran şairi Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adlı kasidesi ve Ahmed Râşid'in manzum çevirisi sunulmuştur.

Şairiinin son büyük üstadı sayılan Câmî'nin tam adı Nûreddin Abdurrahmân b. Nizâmuddîn Ahmed b. Muhammed'dir. Daha çok Molla Câmî ünvanıyla bilinen şair, aslen İsfahanlı olup 817/1414'te Horasan'ın Câm şehrine bağlı Harcird kasabasında doğmuştur. İlk tahsiline babasının yanında başlayan Câmî, Seyyid Şerif Cürçânî'nin öğrencisi Ali et-Taftâzânî ile Taftâzânî'nin öğrencisi Şihâbuddîn Muhammed el-Câcermî gibi ünlü bilginlerin derslerine devam etmiştir. Daha sonra Semerkant'a giderek, Uluğ Bey Medresesi'nde Bursalı Kadızade-i Rûmî'den (öl. 841/1437) riyaziyyat dersleri almıştır.

Genç yaşta bütün ilimlere vakıf olmasına rağmen tatmin olmayan Câmî, Semerkant'tan döndükten sonra Nakşibendi şeyhlerinden Sa'duddîn-i Kaşgarî'ye intisap etmiştir. Onun vefatından sonra (860/1456) halefi Hâce Ubeydullâh Ahrâr'a bağlanmıştır. Câmî kendisi üzerinde büyük etki bırakan bu zatı eserlerinde övmüş, ölümünde de (895/1490) onun için uzun bir mersiye yazmıştır.

Câmî 877/1472'de hacca gitmek üzere Herat'tan ayrılmış ve 878/1474'te tekrar oraya dönmüştür. Burada Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede çeşitli ilimleri okutmuştur. 898/1492'de Herat'ta vefat eden Câmî'nin cenazesi, Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî gibi devrin ünlü kişilerinin iştirakiyle kaldırılmış ve şeyhi Sa'duddîn-i Kaşgarî'nin kabrinin yanında defnedilmiştir.

Ali Şîr Nevâî, Câmî'nin vefatından sonra terakibibend tarzında uzun bir mersiye yazmış, ayrıca onun hayatına dair Hamsetü'l-mütehâyirîn adlı bir eser kaleme almıştır. Müritlerinden olan Süheylî de onun hakkında bir mersiye yazmıştır.

Öğrenim hayatı Mirza Şahrûh'un saltanat döneminde (1404-1446) geçen Câmî'nin Timurlu sarayı ile irtibatı Mirza Ebu'l-Kâsım Bâbü devrine (1448-1457) rastlar. Bâbü'e muamma ile ilgili eserini ithaf eden Câmî, daha sonra Sultan Ebû Sa'îd döneminde (1451-1468) ilk divanını tertip edip bazı risaleler kaleme almıştır. Sanat hayatının zirvede olduğu yıllar Hüseyin Baykara (1470-1505) dönemidir. Saray ileri gelenlerinin kendisine büyük bir saygı duymasına rağmen hiçbir zaman hükümdarlara hoş görünmeye çalışmamıştır. Hüseyin Baykara gibi hükümdarları övmekle birlikte asla aşırılığa kaçmamıştır.

\* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Câmî sadece Maverâünnehir ve Harasan'da değil, Hindistan'dan Balkanlara kadar uzanan geniş bir alanda saygı görmüştür. Fatih Sultan Mehmed, Câmî'yi hacdan dönerken İstanbul'a davet etmek için Hoca Atâullah Kirmânî'yi 5000 altın hediye ile Haleb'e göndermiş, fakat Kirmânî varmadan az önce Câmî oradan ayrıldığı için bu davet gerçekleşmemiştir.

Fatih ikinci kez Câmî'ye elçi gönderip ondan kelâmcı, felsefeci ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını istemiş, Câmî de ed-Dürretü'l-fâhire adlı eserini kaleme almış, ancak kendisine sunulmak üzere gönderildiğinde Fatih vefat etmişti. Câmî'nin divanında Fatih'in fetihlerini anlatan mesnevi tarzında bir şiiri yer almaktadır.<sup>1</sup>

Fatih'in oğlu II. Bayezid ile Câmî mektuplaşmışlardır. Câmî bir kasidesinde II. Bayezid'i övmüş, Silsiletü'z-zeheb'in üçüncü kısmını onun adına telif etmiştir.

Câmî'nin, Baykara dönemi emîrlerinden Ali Şîr Nevâî ve Süheylî gibi şairlerle de yakın dostluğu vardı. Câmî, Nevâî'yi takdir edip övmüş, Nevâî de Câmî'yi mesnevilerinde saygıyla anmıştır. Ünlü müridi Abdulgafûr-i Lârî, müşîdinin Nefehât'ına Tekmile-i Nefehâtü'l-üns adıyla bir haşiye yazmıştır. Bu eser Câmî hakkında önemli bir kaynaktır.

Fars şiirinin son büyük üstadı sayılan Câmî, şairlik kabiliyeti yanında, dinî, edebî ve akli ilimlerle tasavvuftaki derin vukufundan şiirlerinde büyük ölçüde yararlanmıştı. Onun, Hind üslûbunun ilk öncülerinden olduğu söylenir. Türk dünyasında büyük bir ilgi gören Câmî'nin birçok eseri Türkçeye çevrilmiştir.

Şeyhi Sa'düddîn-i Kaşgarî'den irşad izni aldığı halde bir tekkede şeyhlik yapmak yerine medresede ders vermeyi ve öğrenci yetiştirmeyi tercih etmiştir. Tarikat silsilesi Sa'düddîn-i Kaşgarî, Nizâmüddîn Hâmûş, Alâeddîn Attâr vasıtasıyla Nakşibendi tarikatının kurucusu Bahâüddîn Nakşibend'e ulaşır. Şeyhi Kaşgarî'nin yanı sıra, Muhammed Pârsâ ve Ubeydullâh Ahrâr gibi Nakşi şeyhlerine özel bir ilgi göstermiştir. Muhyiddîn-i Arabî ile İbni Fârîz tarafından işlenen ve vahdet-i vücudu esas alan tasavvuf anlayışı, on beşinci yüzyılda Doğu İslâm dünyasında yaygın olan Nakşibendi tarikatının tasavvuf anlayışıyla, Câmî vasıtasıyla kaynaştırılmıştır.

Câmî, manzum ve mensur birçok eser yazmıştır. Divan'ı ile Heft Evreng'i başlıca manzum eserleri arasındadır. Fâtihatü's-şebâb, Vâsîtatü'l-'ikd ve Hâtîmetü'l-hayât adlı üç bölümden oluşan ve birçok kez basılan Divan'ı, son olarak A'lâhân-i Efsahzâd tarafından iki cilt halinde 1378 hş. tarihinde Tahran'da bastırılmıştır. Heft Evreng-i, Silsiletü'z-zeheb, Selâmân ü Absâl, Tuhfetü'l-ahrâr, Sübhatü'l-ebrâr, Yûsuf ü Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Hîrednâme-i İskenderî adlı yedi mesneviden oluşmaktadır.

Câmî'nin belli başlı mensur eserleri de şunlardır: Nefehâtü'l-üns, Nakdü'n-nüsûs fi Şerhi Nakşi'l-füsûs, Şerhü Füsûsi'l-hikem, Eşi'atü'l-leme'ât, Levâ'ih, Suhenân-ı Hâce Pârsâ, Şevâhidü'n-nübüvve, Bahâristân, Risâle der İlm-i Kâfiye, Risâle-i Kübrâ der

<sup>1</sup> Bk. Divân-ı Câmî, I, 174-175.

Mu'ammâ, Risâle-i Mûsîkî, Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fâriziyye, Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye, Risâle der Şerh-i Rubâ'iyât, Risâle fi'l-'arûz.<sup>2</sup>

Mevlânâ Câmî'nin (817/1414-898/1493), remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazdığı 100 beyitlik Lüccetü'l-esrâr adlı kasidesini, Erzurum Merkez naibi (kadı vekili) Ahmed Râşid hezec bahrinin mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün vezniyle manzum olarak Türkçeye çevirmiştir.<sup>3</sup> Câmî'nin 880/1475 yılında nazmettiği bu kaside, Emir Husrev-i Dihlevî'nin (öl. 725/1234-5) Deryâ-yı Ebrâr adlı kasidesine naziredir.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Câmî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkındaki bu bilgiler, şu makaleden alınmıştır: "Câmî", Ömer Okumuş, DİA, VII, 94-99.

<sup>3</sup> Tercüme-i Manzûme-i Lüccetü'l-esrâr ma'a aslihi, Dersaadet 1315 h., Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 35 sayfa. Eserin baş tarafında, Erzurum Müftüsü Lütfullah Vehbi Efendi'nin kıt'a şeklinde inşad ettiği bir takrizi vardır:

*Meşâm-ı cân alır büyü hidâyet her birisinden  
Serâser tercüme aslıyla güvâ misk ü anberdir*

*Kasîde Lücce-i Esrâr-ı dindir Vehbiyâ el-hak  
Cenâb-ı Râşid'in nazmı da bahr-ı şer'-i enverdir*

Eserin sonunda mütercim in şu şiiri yer almıştır:

*Kulûba nûzhet-efzâ hazret-i Câmî'nin âsârı  
Ricâlullâh kelâmında bu hâlet dâimâ câri*

*Uluvv-i kadrine bürhân kelâmı nüsha-i irfân  
Be-hakk-ı ravza-i rıdvân ki câmi' cümle ezhârı*

*Kopar bend-i hevâyı pend-i ehlullâhı gûş eyle  
Seni âzâd ede ehl-i safânın nutk-ı güftârı*

*Büyük ni'mettir ehl-i hâle olmak hem-dem ü mahrem  
Bu kavmin himmeti tebdil eder ikbâle edbârı*

*Gönül mir'âtı rahşân olmadıkça zâhir olmaz ser  
Geçenler mâ-sivâdan ârif olmuş kenz-i esrârı*

*Edeple hâdim ol dür olma bezm-i ehl-i irfândan  
Yakîn bil seng-i gevher eylemektir anların kârı*

*Kulûb-i ârifân Râşid bulanmaz bahr-i ummândan  
Ne gam gûş etseler de i'tirâz ehl-i inkârı*

*Buldu bin üç yüz on altıda bu manzûme vukû'  
Râşidâ dâmen-i ehl-i dili tut etme rücû'*

<sup>4</sup> Nevâî'nin de Emîr Husrev'e nazire olarak yazdığı Deryâ-yı Ebrâr adlı bir manzumesi vardır. Matlaı şudur:

آتشین لعلی که تاج خسروان را زیور است  
اخگر یی بهر خیال خام پختن در سر است

Aşağıda Câmî'nin adı geçen kaside ile Ahmed Râşid'in manzum çevirisi verilmiştir.<sup>5</sup>

کنگر ایوان شه کز کاخ کیوان برتر است  
زان بسی قوت به دیوار حصار دین در است

- 1- Kamerden ehl-i kalbin şurfe-i evvânî ber-terdir  
Cidâr-ı kal'a-i dînde anmıçûn kuvvet ekserdir

راه کی یابد پی تاراج نقد این حصار  
مرزبان بیدار و هر سو پاسبان دیگر است

- 2- Masûn elbet kalır yağmâdan işbu kal'anın nakdî  
Olunca bekci âgeh kârı hıfz-ı husn ü 'askerdir

چيست زر ناپ رنگین گشته خاکی ز آفتاب  
کتر دل را هر که با زر داد خاکش بر سر است

- 3- Tûrâb aslı zer-i sâfînin, olmuş şemsden rengîn  
Zere kenz-i dili her kim verirse hâk ber serdir

گر ندارد سیم و زر دانامنه نامش گدا  
بر درش دل بحر دانش مالک بحر و بر است

- 4- Gedâ nâmın koma dânyâ yoksa sîm ü zer anda  
Dili bahr-i ma'ârif kân-ı cevher mâlik-i berdir

زن نیی مردی کن و دست کرم بگشا که زر  
مرد را بهر کرم زن را برای زیور است

- 5- Değilsin zen açıp dest-i kerem merdümlik et zîrâ  
Zeheb ikrâm içindir erlere nisvâna zîverdir

---

"Ateş renkli dudakları şahların tacını süsleyen bir mercan, baştaki ham hayalleri pişirmek için bir ateş korudur." Mevlânâ Abdurrahmân-ı Câmî, Bahâristân, nşr. İsmâ'îl-i Hâkimî, Tahran 1374 hş., s. 108.

<sup>5</sup> Farsça metin, Dîvân-ı Câmî'deki (I, 68) şekliyle karşılaştırılarak verilmiştir.

کیسه خالی باش بهر رفعت یوم الحساب  
صفر چون خالیست ز ارقام عدد بالاتر است

- 6- Berâ-yi rif'at-i yevmül-hisâb et kîseyi hâlî  
Boş olmuş sıfır anıncün cümle erkâm üzre ber-terdir

عاشق همیان شدی لاغر میانش کن ز بذل  
حسن معشوقان رعنا در میان لاغر است

- 7- Miyân-ı kîseyi lâğar kıl ihsânla ki 'âşıkısın  
Miyânı dil-rübâ meh-rûların zirâ ki lâğerdır

نیست سرخ از اصل گوهر تنگه زر گویا  
بهر داغ بخل کیشان کرده سرخ از آذر است

- 8- Değildir kırmızı 'an-asl zerrin kıt'ası gûyâ  
Bahfle dâğ için bir kızdırılmış parça âzerdir

زر بود در جیب مار و میل او در جان و بال  
لعل آتش رنگ بر کف در دل او اخگر است

- 9- Olur zer mâr ceyb içre anı sevmek zarar cânâ  
Kef üzre la'l-i rummânî derûnu liken ahgerdir

بگذر از ویرانه گیتی سلامت گرچه هست  
گنجها در وی که بر هر یک طلسم دیگر است

- 10- Selâmet geç cihân vîrânesinden gerçi çok anda  
Hazâ'in var velî mühlîk tılısmâtı mukarrerdir

هر کجا بینی در گنجی و بر در حلقه ای  
حلقه ماری حلقه کرده در دهان اژدر است

- 11- Görürsün kande bir mahzen kapısı üzre hem halka  
Yılandır halkalanmış ağza geçmiş fer'-i ejderdir

حرص کار مور باشد گر روی با آن به گور  
حشو گور خویشتن بینی که مور بی مر است

- 12- Tama'-kârî sezâ mûra gidersin hırs ile gûra  
Görürsün anda bî-had mûru encâmın mükedderdir

شد دهان حرص سنجر پر ولی از خاک مرو  
این سخن بشنو که مروی از دهان سنجر است

- 13- Dehân-ı hırs-ı Sencer pür velî şehrin türâbından  
İşit bu kavli kim râvîsi 'ârif kavli-i Sencer'dir

معنی ذرُ اُترُکُ آمد مقبلی کو نزد تو  
ز امتثال امر ذرُ در ترک دنیا بو ذر است

- 14- Gelip ma'nâ-yı zer ütrük kanı nezdinde bir mukbil  
Ki bu emr üzere terk etmekte dünyâyı Ebû Zer'dir

زر بده وز هجو اهل مفسدت رالب ببند  
زانکه زر بند زبان مفسد بد گوهر است

- 15- Verip zer bağla bed-gûlar zebânın men'-i hicv ile  
Ki zer bend-i lisân her işde te'sirâtı ezherdir

گرچه خوش باشد زر ابرا کن که خود ابرا ست تاج  
بهر ابراهیم و زر نعلین پای آذر است

- 16- Olur hoş gerçi zer ibrâ et İbrâhîm için ibrâ  
Bak olmuş tâc-ı ser zer ise na'l-i pâ-y-i Âzer'dir

از ریا پیشه مجو حاجت که جودش عارضیست  
میوه کی آرد درخت خشک کز باران تراست

- 17- Mürâ'înin sehâsı 'ârizîdir isteme hâcet  
Verir mi huşk ağaç mîve velev yağmur ile terdir

لب نیالایند اهل همت از خوان خسان  
درخور دندان انجم گرده ماه و خور است

- 18- Edânî sofrasından leblerin saklar himem ehli  
Sezâ-yı sinn-i encüm gerde-i mâh-ı münevverdir

طامعان از بهر طعمه پیش هر خس سر نهند  
قانعان را خنده هابیر طامعان کشور است

- 19- Harîsân rîzk için zillet çeker pîş-i esâfilde  
Yaşar ehl-i kanâ'at izz ile çün şâh-ı kişverdir

ماکیان از بهر دانه می برد سر زیر خاک  
قهقهه بر کوه و بر در شیوة کبک نر است

- 20- Tavuk ezbehr-i dâne başını zîr-i tûrâb eyler  
Bu hâle kûh ü sahrâda gülen kebk ü kebûterdir

نفع عامه عامه را اولیست آری دُمَ خسر  
خوش مگسرنیست لیکن ران خر را درخور است

- 21- Olur nef'-i 'avâm enseb 'avâma bak düm-i merkeb  
Zübâba hoş değil har rânına şâyân ü derherdir

مرد کاسب کز مشقت می کند کف را درشت  
بهر ناهمواری نفس دغل سوهانگر است

- 22- Meşakkatli 'amelden keflerin kâsib dürtüş eyler  
Anınla nef's-i nâ-hemvârı zecr eyler dil-âverdir

ساغر عشرت بود از کسب بر کف آبله  
وقت آن کس خوش که راحت یافته زین ساغر است

- 23- O hâl-i humret olmuş kefde sâğar misli zevk-efzâ  
Ne hoş vakti anın kim râhat-efzâsı bu sâğerdîr

حرص را بند از گلو کن کنز زنان سعتری  
فارغ است آن کس که قوت او زنان و سعتر است

- 24- Boğazdan bağla hırsı kim riyâzet ehli fâriğdir  
Zen-i sahhâkalardan çün gıdâsı nân ü sa'terdir

هر که را ساخت شهوت نیم خردل گو به عقل  
خود به فهم خرده بینان نیم خردل هم خر است

- 25- Olan mağlûb-i şehvet nîm-hardal 'akl ü hikmetden  
Ki fehîm-i ehî-i dikkatde yarısı hardalın hardır

سفله را منظور نتوان ساختن کو خوبروست  
میخ را بر دیده نتوان کوفتن کو از زر است

- 26- Güzêl yüzlü deyü lâyık mı manzûr olmağa sifle  
Göze lâyık değıl urmak egerçi altun egserdir

شاهدان زر طلب را عارض پر خطّ و خال  
در کف طامع به قصد مال مردم محضر است

- 27- Zeheb-cû dil-berânın hatt-ı ruhsârı tama'kârân  
Elinde mâl-i 'âşık almak üzere 'arz-ı mahzardır

روزگارت تیره دستت خالی و دل پر هوس  
شب دراز و ناخنان افتاده اعضا پر گر است

- 28- Kederlidir zamânın, boş elin, pür-ârzû cânın  
O miskîn kim dökülmüş tırnağı a'zâsı pergerdir

دست ده با راستان در قطع پشتیهای طبع  
بی عصا مگذر که در راه تو صد جوی و جر است

- 29- Verip el mâ-verâ-yı tab'ı kat' etmekde şeyhâna  
'Asâsız geçme kim râhında cûy ü çâh binlerdir



باش در دین ثابت ار ترمسی ز قهر حق که پا  
کرده محکم در زمین عرعر ز بیم صرصر است

- 30- Sen ol sâbit-kadem dînde edersin kahr-i Hak'dan havf  
Kökü servin metîn olmak zemînde bîm-i sarsardır

نیکی آموز از همه ارکم ز خود آخر چه عیب  
راستی در جدول زرگر ز چوین مسطر است

- 31- İyilik cümleden öğren ne 'ayb ednâ ise senden  
Gerek doğru ola cedvel velev çûbîn mistardır

نیست قدر عالی و دون جز به مقدار هنر  
قصر شه را پاسبان بر بام و دربان بر در است

- 32- Hüner mikdârdır a'lâ vü ednâ olması kadrin  
Sarâyın bekcisi bâlâ-nişîn, bevvâbı ber-derdir

حکمت اندر رنج تن تهذیب عقل و جان تو ست  
قصد واعظ زجر اصحاب و لگد بر منبر است

- 33- Tene renc etmede hikmet salâh-ı 'akl ü cânındır  
Merâmı vâ'izin zecr-i enâm, urduğu minberdir

ناقص و کامل نه یکسانند در قطع امور  
آنچه از شمشیر می آید نه حد خنجر است

- 34- Değildir kat'-ı emr etmekde seyyân, nâkıs ü kâmil  
Bir iş kim eyleye şemşîr sanma hadd-i hancerdir

چون کند اهل حسد طوفان طریق حلم گیر  
گاه موج آرام کشتی را ز ثقل لنگر است

- 35- Ederse hâsîdân tûfân halîm ol çünkü keştîye  
Veren meks ü karâr emvâc vakti sıkl-i lengerdir

با حسودان لطف خوش باشد ولی نتوان به آب  
کشتن آن آتش که اندر سنگ و آهن مضر است

- 36- Hasûdâna telattuf hoş velf âb ile mümkün mü  
O nârın sönmesi kim seng ü âhen içre muzmerdir

گر نبی همکار با نیکان ز همنامی چه سود  
یک مسیح ابراء اکمه کرد و دیگر اعور است

- 37- Ekâbirle hem-ef'âl ol ki hem-nâm olmada yok sûd  
Körü kıldı Mesîh ibrâ, Mesîh-i dîger a'verdîr

خُلق نیکو گیرد آن کز نیک گیرد تربیت  
شیر حکمت نوشد آن کام الکتابش مادر است

- 38- O kimse nîk-hû kim terbiyet tutmuş melek-hûdan  
İçübdür şîr-i hikmet ümmü Kur'ân ana mâderdir

فعل نیک از نیکخویان جو در تصریف دهر  
مشتق اندر صورت و معنی به وفق مصدر است

- 39- Melek-hûdan dile hoş fi'li kim tasrîf 'ilminde  
Demişler sûret ü ma'nâda müştak vefk-i masdardır

خارخار شک درون دل بود جان را چو گر  
معنی آن کز برای شک بود زان رو گر است

- 40- Gönülde ızdırâb-ı şek uyuzluk mislidir rûha  
Yakîn hâsıl değil şek ol sebebden 'illet-i gerdîr

هست مرد تیره دل در صورت اهل صفا  
آن زن هندو که از جنس سفیدش چادر است

- 41- O kalbi kara sûretde görülmüş sâhib-i irşâd  
Siyeh-rû karı örtülmüş beyâz astâr ki çâderdir

هر خلل کاندر عمل بینی ز نقصان دل است  
قوت دیده نمداری روی دلبر انور است

- 42- 'Amelde gördüğün za'f ü hâlel noksân-ı dildendir  
Gerek kuvvet nazarda yoksa meh-rû dil-ber enverdir

نفس ظلمت رُو به حیل الله ز جنبش باز ماند  
رشته خورشید بند بال مرغ شب پر است

- 43- 'Amelden kaldı hablu'llâhı tutmaz nef-i zulmet-rev  
Ki şemsin riştesi bend-i cenâh-ı mürğ-i şeb-perdir

بی گناهی را ز جرم دیگری از روی جهل  
سر زنش کردن نه رسم عاقل و دانشور است

- 44- Günehsiz bir fakîre dîğerin cürmu için cehlen  
Eder mi levn ü tevbih ol kişi kim 'ilm-perverdir

گرم را کش می توان عین گرم خواندن چه عیب  
گر به زعم مردمش أم الخبائث دختر است

- 45- Sezâ engûra 'ayn-i ni'met itlâkı ne gam kim nâm  
Demişler duhter-i rez hamra hem âteşli duhterdir

هر چه می بایی ز وی آن خاصیت کش ممکن است  
طعن او بر فقد هر ناممکنی مستکر است

- 46 Bulursun hâsiyet her nesne kim andan var imkânı  
O şey'in yokluğundan etse ta'n ağyâr münkerdir

نیست گره از بهر همراهی که گویی مزمن است  
نیست شر از بهر همخوابی که گویی ابخر است

- 47- Refâkatden için müzmin deyü 'özü eylesen makbûl  
Ana hem-h'yâb olmakdan değil şer dersin ebherdir

سفله گر خجلت کند ز آثار فعل خود کند  
گلخنی را رو سیه از دود یا خاکستر است

- 48- Çekerse sifle haclet etdiği işden çeker elbet  
Ki külhancı tütünden rû-siyeh olmakda muzterdir

گوش حکمت کن طلب، نی دیده صورت پرست  
حظ کور از شاهدان خوش نوا بیش از کر است

- 49- Ko sûret-bîn olan çeşmi dile Kur'ân'ı sâmi' gûş  
Nasıl hoş savt işitmekde sağır körle berâberdir

چون فتد ز آهنگ صحت تار رگ بر عود تن  
زخمه بهر ساز آن آهنگ زخم نشتر است

- 50- Düşüp ten 'ûdu üzre târ-ı 'ırk âheng-i sıhhatden  
Düzen vermek için âhenge zahme zahm-ı neşterdir

نقش پهلو نسخه تفصیل رنج تن بس است  
جامه چاکی را که تا صبح از حصیرش بستر است

- 51- Nukûş-i cenb olur ten rencinin tafsiline nusha  
O köhne pûşa kâfi kim hasîr ol şahsa bisterdir

خوش بود خوشبو به هر صورت که باشد چون عبیر  
کش به سهو ار غافل تصحیف خواند عنبر است

- 52- Be-her sûrette hoş-bû hoşdur etse sehv ile tağyır  
Ki tashîf eyleyip gâfil 'abîre dese 'anberdir

کوس ناموس از زنی از چرخ انجم بر گذر  
چون دف رسوایست این پر جلاجل چنبر است

- 53- Urursun kûs-i 'iffet çarh-ı encümden savuş çünkü  
Felek rûsvâlhğa def pür celâcil şekl-i çenberdir

سوي معنی رو که گر مانند به صورت با سپند  
کی کند دفع گزند آن نقطه کاندر مجمر است

- 54- Revân ol semt-i ma'nâya ki benzer tohme sûrette  
Zarar def' eylemez ol nokta kim der lafz-ı micmerdir

کم نشین ز امثال خود ایمن که باشد در رقم  
مثل حنجر حنجر اما بهر قطع حنجر است

- 55- Oturma îmen emsâlınden olmuş çünkü imlâda  
Ki hancer misl-i hancer lik behr-i kat'-ı hancerdir

طعن از کس خوش نباشد گرچه شیرین گو بود  
زخم نی بر دیده سخت است از همه نیشگر است

- 56- Kişiden ta'n iyi olmaz velev şîrîn-kelâm olsun  
Göz üzere zahm-ı ney müşkil onu hep gerçi şekkerdir

گر عروج نفس خواهی بال همت بر گشا  
کانچه در پرواز دارد اعتبار اول پر است

- 57- Dilersen nefsinî 'ulyâya çıksın bâl-i himmet aç  
Ki pervâz eylemekde i'tibâr evvel tutan perdir

کندن بنیاد رغبت را بود مانند سیل  
رشحه کلک فطینان گرچه بس مستحقر است

- 58- Olur bünyâd-ı vüs'-i rağbetin tahrîbine çün sey  
Fatînânın egerçi reşha-i kilki muhakkardır

نیست از مردی عجوز دهر را گشتن زیون  
زن که فایق گشت بر شوهر به معنی شوهر است

- 59- Zebûn olmak 'acûz-i dehre merdânın değil şânı  
O zen ki gâlib oldu zevcine ma'nâda şovherdir

راه عزلت پوی و خرم زی که چندین قهقهه  
کبک ازان دارد که دور از خلق بر کوه و دراست

- 60- Tarîk-i 'uzlete koş hem yaşa hurrem ki çok kahka  
Anınçün kebk eder dağda müfferih hoş mu'ammerdir

حبس نیلی گنبدی از گریه می شو غرق آب  
شب چو مرغی کآشیانش غنچه نیلوفر است

- 61- Garîk ol ağlamakdan âba ey mahebûs-i nîlî-çarh  
O murğ-âsâ ki her şeb lânesi bâlâ-yı lûferdir

منکران را واردات عارفان نبود قبول  
کافران را معجزات انبیا کی باور است

- 62- Olur mu vâridât-ı 'ârifân münkirlere makbûl  
İnanmaz mu'cizâtı görse ol insân ki kâfirdir

فقره فقره از کلام شیر مردان گوش کن  
زانکه بر بوجهل جهل آن ذو الفقار حیدر است

- 63- İşit şîr-i Hudâ'dan fikra fikra nutk-ı Bû-Cehle  
O nutku münkir olmak Zûlfikâr-ı tîz-i Haydar'dır

نکته های پست کامل هست طالب را بلند  
نقطه های پای حیدر تاج قاف قبر است

- 64- Fatînin nükte-i ednâsı a'lâ nezd-i tâlibde  
'Alî'nin noktehâ-yı pâyı tâc-ı kâf-ı Kanber'dir

خاک یاران شو که پشت کبر و کینت بشکنند  
کحل اغیر چشم نصرت را غبار لشکر است

- 65- Tûrâb-ı pây-ı yârân ol bu haslet kibrini kırsın  
Ki çeşm-i nusrete sürme gubâr-ı pây-ı leşkerdir

جمع یاران ریا پیشه به بانگی تفرقه ست  
دفتر شیرازه نا بسته به بادی ابتر است

- 66- Riyâkâr arkadaşlar meclisi bâd ile ayrılmış  
Kitâbın olmasa şîrâzesi bâd ile ebterdir

ناپسندی گر رسد از یار روشندل چه باک  
نیست عیبی آب صافی را که خاشاک آور است

- 67- Erişse nâ-sezâ bir şey ne havf ol yâr-ı sâdikdan  
Değil 'ayb âb-ı sâfiye ki o hâşâk-âverdir

دل بپرور بهر فیض نوبه نوکز نخل خشک  
می خورد خرما می تر مریم که عیسی پرور است

- 68- Berâ-yı feyz-i nev tıfl-ı dili besle ki yaş hurmâ  
Eder Meryem tenâvül nahldan kim 'İsi-perverdir

کافری دان نفس سرکش را که لازم آیدش  
سرکشی چون سرکش کافی که اندر کافر است

- 69- Gerekdir nefse serkeşlik anı bil kâfir-i serkeş  
O kâf-âsâ ki serkeş lafz-ı kâfirde muharrerdir

ساغر عشرت مزین با زن که گر هست از نخست  
راز دار سر عفت آخر از ساغر غر است

- 70- Eder hıfz er çi 'iffet sırrın evvel zenle mey içme  
Kırar nâmûsu sâğardan sonu ol 'avretin gerdır

بهره از جنسیت افزاید که چون در فصل دی  
مهر عریان باشد از وی حظ عریان او فر است

- 71- Ziyâde behre cinsiyyet olmuşdur ki kış faslı  
Güneş 'üryân ola 'üryânın andan hazzı evferdir

دل مکن باژنده پوشان بد که کشف دلند  
چون تهی ویرانه بینی و آندر و گنج زر است

- 72- 'Abâ-pûşâna bed-kalb olma keşf-i kalb eder anlar  
Bulur vîrâne kim tahtında gizli kenz-i pür-zerdir

چاره در دفع خواطر صحبت پیران بست  
رخنه بر یاجوج بستن خاصه اسکندر است

- 73- Havâtır def'ine çâre 'azîzân sohbeti kâfi  
Ki Ye'cûc üzre rahne bağlamak kâr-ı Skender'dir

جان پڑمردہ ز فیض پیر یابد زندگی  
خضر از ان خضر است کز وی سبز خشک اخضر است

- 74- Bulur pejmürde-cân âb-ı hayâtı feyz-i mürşidden  
Ki Hızr'ın makdemiyle sebzehâ-yı yâbis ahdardır

بوی درویشی نداری خرقه پشمین چه سود  
چند بیچی پشک در نافه که مشک اذفر است

- 75- Değilsen râh-ı Hakk'a sâlik etmez fâ'ide hırka  
Bükersin nâfede peşki sanırsın müşk-i ezferdir

ناز پرور در هوا با نفس نتواند غزا  
زن که باشد لایق معجز چه مرد مغفر است

- 76- Değil kâdir gazâ nefsiyle etsin nâz-perverler  
Olur zen lâyıq-ı mi'cer sezâ-yı zirh olan erdir

در جوانی سعی کن گر بی خلل خواهی عمل  
میوه بی نقصان بود چون از درخت نویر است

- 77- Civânlıkda çalış hayra dilersen bî-halel a'mâl  
Mükemmel mîve-i hoş-bû veren eşcâr nevberdir



عالم عالی مقام از بهر جر خواند علوم  
چون علی کش معنی استعلا و کار او جر است

- 78- 'Ulûmu cerr için tahsil ederse 'âlim-i 'âli  
'Alâ lafzı gibi ma'nâsı isti'lâ, işi cerdir

مجرم تر دامن از مستی نوازدمچو دف  
دفتر خود را دف تر دامن آری دفتر است

- 79- Kitâbın mücrim-i fâsık çalar def misli ser-hoşdur  
Defi fâcirlerin bî-hodluğundan nâşi defterdir

فلسفه چون اکثرش آمد سفه پس کل آن  
هم سَفِه باشد که دارد حکم آنجا اکثر است

- 80- Sefîhdir felsefenin ekseri pes küllisi anın  
Sefîhdir çünkü hükm-i kül tutan ol yerde ekserdir

فلسفی از گنج حکمت چون به فلسی ره نیافت  
می ندانم دیگری را سوی آن چون رهبر است

- 81- Fülûsa felsefî çün bulmadı yol genc-i hikmetten  
O gence neyl için bilmem nasıl gayriye reh-berdir

حکم حال منطقی خواهی ز حال فلسفی  
کن قیاس آن را که اصغر مندرج در اکبر است

- 82- Dilersen hükm-i hâl-i mantıkîyi felsefiden bak  
Kıyâs eyle ki aşğar münderic der hadd-i ekberdir

آن بد اختر کش منجم گفته ای چون هر اثر  
پیش او مسند به اختر شد خدایش اختر است

- 83- O bed-tâli' müneccim kim anın 'indeinde her âsâr  
Nücûma mesned oldu tanrısı gûyâ ki ahterdir

اختیاری نیست اورا اختیار از وی مپرس  
اختیار جمله کم در اختیار داور است

- 84- Nücûmun ihtiyârı yok müneccim ihtiyârâtı  
Ne bilsin cümle şey'in ihtiyârı hükm-i dâverdir

چرخ و انجم جنّ و و مردم هر یک اینجا مضطربند  
اختیار جمله پیش منّ یُجیبُ الْمُضْطَرّ است

- 85- Hep ef'âlinde muztardır felek encüm perî merdüm  
Bütün ser-geşte mahlûk emrine Hakk'ın müsahhardır

معنی معشر معیت با سر آمد زان سبب  
نیست زین معشر کسی بی شر اگر بو معشر است

- 86- Gelip şerle berâber lafz-ı ma'şer ol sebebden yok  
Bilâ-şer kimse bu ma'şerde bu mu'şerse bâ-şerdir

نور توحید است در دل مشعر ادراک حق  
معشر اختر پرستان را کجا آن مشعر است

- 87- Gönülde nûr-i tevhîd ancak idrâk-i Hak'a meş'ar  
Müneccimler için ol nûrudur ki kande meş'ardır

حکمت یونانیان پیغام نفس است و هوی  
حکمت ایمانیان فرموده پیغمبر است

- 88- Eder nefis ü hevâdan hikmet-i Yûnâniyân neş'et  
Güherdir hikmet-i îmâniyân nutk-ı Peyemberdir

نامه کش عنوان نه قال الله یا قال النبى است  
حاصل مضمون آن خسران روز محشر است

- 89- O defter kim değil 'ünvânı kâle'llâh Nebî gofte'st  
Mefâdı cümle mazmûnu anın hüsrân-ı mahşerdir

نیست جز بوی نبی رهبر ترا سوی خدا  
از علی جو آنکه بوی بو علی مستقدر است

- 90- Sana bûy-i Nebîden başka sûy-i Hakk'a rehber yok  
'Alî'den iste anı Bû 'Alî'nin bûyu münkerdir

دست بگسل از شفای او که دستور شفاست  
پای یکسونه ز قانونش که کانون شر است

- 91- Şifâ-yı Bû 'Alî'den el çek elvâh-ı şakâvet bil  
Koma Kânûn'una pâ 'ayn-i kânûn masdar-ı şerdir

صاحب علم لدنی را چه حاجت خط و لفظ  
صفحه دل مصحف است آن را که قرآن ازیر است

- 92- Değildir hatt ü lafza sâhib-i 'ilm-i ledûn muhtâc  
O dil muhtâc-ı Mushaf mı ki Kur'ân anda ezberdir

جامی احسنت این نه شعر از باغ رضوان روضه است  
کاندر و هر حرف ظرفی از شراب کوثر است

- 93- Bu nutk ez bâğ-ı Rızvân ravzadır Câmî değil eş'âr  
Dolu her harfî âb-ı pend ile akdâh-ı kevserdir

در سواد خط او انوار حکمت مخفیست  
هر شب تاریک آبستن به صبح انور است

- 94- Anm hattı sevâdında nihândır hikmet envârı  
Leyâlî hâmile mevlûdu lâ-şek subh-i enverdir

همچو بکر فکر خسرو زاده است از لطف طبع  
در کمال خوبی این یک خواهر آن یک خواهر است

- 95- Doğupdur bîkr-i fikr-i Hüsrev-âsâ lutf-i tab'ımdan  
Melâhat kişverinde her ikisi sanki h'yâherdir

ای بسا خواهر که با خواهر چو گردد جلوه گر  
در جمال اکبر بود در سال اگر چه اصغر است

- 96- Nice h<sup>v</sup>âher ki h<sup>v</sup>âherle eder dehre zuhûr ey dil  
Melâhatde olur ekber egerçi sinde aşğardır

لجة الاسرار گر سازم لقب آن را سزاست  
زانکه از اسرار دین بحری لبالب گرهر است

- 97- Lakab kılsam ana lâyıkdır elbet Lüccetü'l-esrâr  
Ki memlû dînin esrârıyla bir deryâ-yı gevherdir

حجة الاحرار اگر با آن کنم ضم هم رواست  
زانکه بر مطلوب هر آزاده حجت گستر است

- 98- Sezâ zamm ol lakab üzere edersem Hüccetü'l-ahrâr  
Ki matlûbunca her âzâdenin bürhân-güsterdir

مر بود پنجاه چون ابیات او آمد دو مر  
در صفا و محکمی شاید که گویم مرمر است

- 99- Olur mer lafzı elli çün dü mer gelmişdir ebyâtı  
Metânetde safâda söylesem lâyık ki mermerdir

سال تاریخش اگر فرخ نویسم دور نیست  
زانکه سال دولت تاریخ او فرخ فراست

- 100- Anın târîh-i sâlin ger yazarsam ferruḥ olmaz dūr  
Ki sâl-i devlet-i târîhi ferruḥ oldu pür-ferdir

(880)

#### ABSTRACT

In this study it has been presented the Lüccetü'l-esrar qaside of Cami was a famous Persian poet and the rhyme translation of Ahmed Raşid.